

Tomasz Jacek Trancygier*
Słowacka Biblioteka Narodowa
Martin, Słowacja

KNIŽNICA – SŁOWACKI DWUWERSYJNY MIESIĘCZNIK BIBLIOTEKARSKI JAKO USŁUGA NA RZECZ ŚRODOWISKA ZAWODOWEGO

[*KNIŽNICA* – HYBRID SLOVAK MONTHLY JOURNAL FOR LIBRARIANS
AS A SERVICE TO THE LIBRARIANS' PROFESSIONAL COMMUNITY]

Abstrakt: Po wstępnej informacji o Słowackiej Bibliotece Narodowej, jej lokalizacji, zbiorach i zadaniach przedstawiono charakterystykę wydawanego przez tę instytucję miesięcznika o nazwie *Knižnica*. Omówiono jego profil tematyczny, rodzaje publikowanych tekstów, ich adresatów oraz formy udostępniania – drukowaną i elektroniczną. Podano dane dotyczące ceny jednostkowej miesięcznika w wersji drukowanej i jego kosztów ogólnych, następnie zostało opisane zaplecze autorskie oraz skład redakcji. Przytoczono argumenty na korzyść utrzymania hybrydowej formy miesięcznika – drukowanej i online, przy czym wskazano na korzyści związane z udostępnianiem tej pierwszej. Wydawanie miesięcznika bibliotekarskiego rozumiane jest jako usługa na rzecz środowiska zawodowego pracowników kultury, która od strony finansowej jest przedsięwzięciem deficytowym i jako taka musi być finansowana ze środków budżetowych. Z tego samego powodu końcowa cena jednostkowa obu wersji miesięcznika nie może odzwierciedlać realnych kosztów ich wytworzenia, natomiast powinna pełnić funkcję ochrony przed ich marnotrawieniem.

CZASOPISMA BIBLIOTEKARSKIE – CZASOPISMA HYBRYDOWE – KOSZTY – *KNIŽNICA* – SŁOWACKA BIBLIOTEKA NARODOWA

Abstract: A short description of the Slovak National Library, its location, collection and missions is presented prior to a more detailed characteristic of monthly journal *Knižnica* published under the auspices of this institution. Subject profile of *Knižnica*, typology of qualified articles, target groups of readers are specified as well as both forms of publication: the printed and the electronic one. The author considers also worthy mentioning the unitary volume cost of printed version and the global costs of the monthly as a whole, and this before describing the authors' community and the composition of the editorial board. On this background, the author argues in favor of maintaining the hybrid (parallel) form of publication, underlining however the advantages of the on-line version. Publishing of a librarianship devoted monthly is viewed as a service to the professional community of cultural workers but, in the same time, as a financial challenge, frankly deficient in terms of funding and, as such, requiring a support from the national budget. For the same reason the final unitary cost of each version does not reflect the real costs of its production, but it should nevertheless prevent from dilapidating available funds.

COSTS – JOURNALS HYBRID – *KNIŽNICA* – LIBRARIANSHIP JOURNALS – SLOVAK NATIONAL LIBRARY

*

*

*

* Red. mgr TOMASZ JACEK TRANCYGIER, od 2001 r. redaktor naczelny miesięcznika *Knižnica* wydawanego przez Słowacką Bibliotekę Narodową w Martinie. Studia na kierunku socjologia w Uniwersytecie Jagiellońskim; studia podyplomowe z zakresu informatyki, Uniwersytet Komeńskiego w Bratysławie. Adres elektr.: trancygier@snk.sk

TOMASZ JACEK TRANCYGIER, since 2001 Chief Editor of *Knižnica*, monthly journal publisher by the Slovak National Library in Martin. MA of sociology at the Jagiellonian University; postgraduate degree in informatics, Comenius University, Bratislava. Adres elektr.: trancygier@snk.sk

Uważam za zaszczyt, że uzyskałem możliwość przedstawienia kilku informacji i mojej bardzo subiektywnej opinii na temat roli słowackiego bibliotekarskiego czasopisma profesjonalnego, którego redakcją kieruję od roku 2001. Jego wydawanie traktuję jako świadczenie specyficznej usługi na rzecz instytucji gromadzących zbiory i środowisk zawodowych związanych z tymi placówkami.

Kilka słów o wydawcy periodyku

Miesięcznik o nazwie *Knižnica (Książnica)*, jest wydawany przez Słowacką Bibliotekę Narodową w mieście Martin w środkowej Słowacji. Czasopismo ukazuje się od roku 2000 i początki jego wydawania są związane z uzyskaniem podmiotowości prawnej przez Słowacką Bibliotekę Narodową, na mocy ustawy nr 183/2000 [Zákon o knižniciach..., dok. elektr.; Slovenská národná knižnica v Martine, dok. elektr.]. Zaistniały szczególne okoliczności, które powodują, że sytuacja tego miesięcznika jest w pewnym sensie nietypowa:

- W pierwszym rzędzie chodzi o lokalizację tak znaczącą dla kultury narodowej i krajowej sieci bibliotecznej instytucji, jaką jest Biblioteka Narodowa Słowacji. Za sprawą zawiloci historii kultury narodowej i tradycji tego kraju ma ona siedzibę w niewielkim, liczącym około 50 tys. mieszkańców mieście, gdzie stworzono jej dogodne warunki działania. Budynki Biblioteki, choć z coraz większymi trudnościami, są jeszcze w stanie pomieścić zbiory liczące w 2009 r. około 4,7 woluminów. Zbiory te są uzupełniane na podstawie ustawy o egzemplarzu obowiązkowym, która w przypadku bibliotek narodowych, pełniących zadania archiwum piśmiennictwa narodowego, jest narzędziem wręcz niezbędnym [Zákon č.182 z 12. mája 2000..., dok. elektr.]. Spełnia również cały szereg zadań centralnych w stosunku do krajowej sieci bibliotecznej liczącej nieco ponad 8000 bibliotek publicznych i niepublicznych, 114 muzeów łącznie z filiami i około 70 archiwów państwowych [Štatistická ročenka SR 2007]. Należy również wymienić archiwa zakładowe, kościelne, zrzezeń, organizacji pozarządowych, placówki szkolne i uczelnie.

- Drugim nietypowym momentem jest profil tematyczny miesięcznika, który wyraża się w jego podtytułach. Przetłumaczony na polski mógłby brzmieć następująco: *Przegląd zagadnień bibliotekarsko-bibliograficznych, kultury książki, systemów informacyjnych, systemów informacyjnych, biografistyki, archiwów i muzeów książki, grafiki książki oraz pamiętek literatury*.

Takie szerokie zakreślenie obszaru zainteresowania miesięcznika wynika z całokształtu tematycznego zakresu działalności Słowackiej Biblioteki Narodowej, która czasopismo monitoruje, pełniąc w stosunku do instytucji macierzystej funkcję podstawowego publikatora w postaci drukowanej.

- Przeglądowy charakter periodyku i częstotliwość jego ukazywania się niejako wymusza szeroką gamę prezentowanych gatunków publicystycznych, począwszy od rozpraw, poprzez sprawozdania z badań, artykuły przeglądowe, eseje, doniesienia, recenzje, komunikaty itp. Z tego powodu czasopismo wykazuje wysoki udział tekstów popularnonaukowych i dotyczących praktyki, co utrudnia jego ewentualną transformację na periodyk recenzowany. Z drugiej strony ułatwia to adresowanie pisma do szerszych kręgów publiczności i znacząco powiększa jego zaplecze autorskie.
- Kolejnym chyba dość nietypowym zjawiskiem jest to, że miesięcznik ten w postaci drukowanej stanowi podstawowy materiał wymienny, który nasz dział akwizycji wykorzystuje do pozyskiwania zagranicznych periodyków bibliotekarskich, bibliotekoznawczych i informatycznych w celu uzupełniania zbioru.

rów Słowackiej Biblioteki Narodowej. Oczywiście wersję drukowaną *Knižnicy* można zapewnić sobie również drogą subskrypcji.

- Całkiem niebagatelną funkcją jest również zadanie reprezentacyjne, które spełnia jako jeden z podstawowych materiałów przekazywanych ważnym osobom odwiedzającym naszą księżnicę.

Postać fizyczna miesięcznika *Knižnica*

Czasopismo ma format A4, jego wnętrze sporządzone jest z papieru kredowego, druk jest w czerni, okładka jest kolorowa. Objętość przeciętnego numeru waha się w przedziale 60–80 stron, przy czym zdarzają się numery podwójne o odpowiednio większej objętości. Postać drukowana miesięcznika ukazuje się niezmiennie w nakładzie 400 egzemplarzy. Wersja elektroniczna dostępna online zaczęła się ukazywać niemal równocześnie z postacią drukowaną. Zawartość większości dotychczas wydanych numerów jest dostępna w formacie PDF bezpłatnie w wersji pełnotekstowej w archiwum, z którego można również korzystać wchodząc na stronę miesięcznika. Wyjątkiem są roczniki 2001–2003, których jeszcze nie udało nam się skonwertować i na razie dostępne są tylko spisy treści.

Cena jednostkowa i koszty całkowite

Cena detaliczna jednego drukowanego egzemplarza wynosi 1 euro, korzystanie z formy elektronicznej jest obecnie bezpłatne.

Za opublikowane teksty oraz uzupełniające materiały w postaci fotografii, rysunków itp. są wypłacane honoraria autorskie w wysokości, którą można określić jako symboliczną. Wyjątkiem są tak zwane dzieła pracownicze, czyli teksty opracowane w ramach czasu pracy i obowiązków pracowniczych, co powinno być poświadczane przez przełożonego autora na piśmie.

Łączne koszty wydawania miesięcznika oscylują wokół kwoty 50 000 euro rocznie (jeśli to przeliczyć tylko na koszt wersji drukowanej, to koszt zeszytu wynosi ponad 10 euro). Kwota ta jest pokrywana w całości z budżetu Słowackiej Biblioteki Narodowej. W związku z tym nasuwa mi się wycena kosztów edycji czasopism sporządzona przez osoby z wydawnictwa Sage Publications, którą niedawno przytoczył w jednym ze swoich przeglądów literatury zagranicznej profesor Jacek Wojciechowski. Otóż koszty czasopisma drukowanego (sądzę, że chodziło o łączne koszty wyprodukowania nakładu jednego numeru) wynosiły dla czasopism drukowanych 10 000 \$, dla czasopisma dwuwersyjnego 17 800 \$ [Wojciechowski 2009, w druku]. Z tego zestawienia mogłoby wynikać, że łączne koszty nakładu jednego numeru są u nas w przybliżeniu trzykrotnie niższe, przy dużo niższej wycenie pracy w Słowacji w porównaniu z USA.

Zaplecze autorskie i redakcja miesięcznika

Autorami tekstów publikowanych w *Knižnicy* są osoby zatrudnione obecnie lub w przeszłości w instytucjach, których zadaniem jest gromadzenie, przechowywanie i konserwowanie różnego rodzaju zbiorów – bibliotekach, archiwach, muzeach, ośrodkach dokumentacji, placówkach kształcących bibliotekarzy. Szeroki profil czasopisma umożliwia też zamieszczanie prac historyków literatury, krytyków literackich oraz samych twórców.

Redakcja nie stosuje *a priori* żadnych ograniczeń terytorialnych bądź językowych, ale w praktyce piszą dla *Knižnicy* autorzy ze Słowacji, Republiki Czeskiej, Polski, rzadziej z Niemiec czy USA. W redakcji są zatrudnione na pełny etat trzy osoby, z tego jedna z wykształceniem średnim. Przy technicznym opracowaniu tekstów (skład, montaż) korzystamy z pomocy wyspecjalizowanej komórki naszej biblioteki, tak zwanej redakcji technicznej.

Pracę redakcji merytorycznie wspiera pięcioosobowa Rada Redakcyjna oraz grono kolegów i znajomych redaktora naczelnego, którzy często zupełnie bezinteresownie opiniują teksty, napływające do redakcji, za co chciałbym im podziękować również i na tym forum.

Dwuwersyjny miesięcznik *Knižnica* jako usługa adresowana do środowiska zawodowego instytucji gromadzących zbiory

Wyrażone przeze mnie sądy nie są oparte na żadnych szeroko zakrojonych badaniach, ale wynikają głównie z moich obserwacji poczynionych w ciągu niemal 9 lat pracy w redakcji oraz na opiniach subskrybentów i czytelników na temat czasopisma, jak i jego użyteczności. Opinie te docierają do mnie różnymi kanałami.

Przede wszystkim należy wskazać na 13% spadek subskrypcji wersji drukowanej w latach 2003–2004 w porównaniu z wyjściowym rokiem 2000. Było to spowodowane poszerzającym się dostępem bibliotek do Internetu i co za tym idzie, zastępowaniem prenumeraty wersji drukowanej ściąganiem treściowo identycznej wersji elektronicznej.

Po początkowym spadku zainteresowania wersją drukowaną na korzyść elektronicznej, nastąpił więc okres stabilnej koegzystencji obu wersji, który w zasadzie trwa do dziś.

Ogólnie biorąc, czynnikami sprzyjającymi utrzymywaniu wersji drukowanej są:

- Wysoka przeciętna wieku pracowników bibliotek publicznych i z tym związane niedomagania wzroku, zachowawcze przekonania, preferowanie tradycyjnych źródeł i narzędzi informacji. Z kolei na wysoką średnią wieku wpływa brak zainteresowania wykształconej młodzieży pracą w bibliotekach, ponieważ praca ta jest z reguły kiepsko wynagradzana [Kilarová 2009, w druku].
- Łatwość archiwizacji i poręczność wersji drukowanej, która w odróżnieniu od elektronicznej nie wymaga korzystania z komputerów czy innych urządzeń elektronicznych.
- Potrzeba potwierdzania znaczenia własnej profesji oraz identyfikacji z nią poprzez różne sposoby demonstrowania czasopisma, szczególnie wobec przedstawicieli organów ustanawiających.
- Wykorzystywanie wersji drukowanej czasopisma jako symbolu wysokiego statusu Słowackiej Biblioteki Narodowej i jednocześnie pewnego rodzaju efektownego upominku grzecznościowego, wręczanego wraz z innymi gadżetami gościom. W tym przypadku nie chodzi o nową funkcję, ale o podtrzymywanie dotychczas istniejącej, która też przemawia na korzyść utrzymywania wersji drukowanej.

Pozycja czasopisma w kontekście międzynarodowym

Wymienione zjawiska i okoliczności, często przemawiające na korzyść wersji drukowanej, nie przeszkodziły *Knižnicy* stać się jedynym słowackim periodykiem bibliotekarskim, które rejestruje serwis LISA (*Library and Information Science Abstracts*). Prawa do opracowania naszego miesięcznika zakupiło również EBSCO,

włączając *Knižnicę* do serwisu LISTA (*Library, Information Science & Technology Abstracts*). W tych relacjach znajduje zastosowanie prawie wyłącznie wersja elektroniczna.

Zakończenie

Wydawanie miesięcznika *Knižnica* jako czasopisma o dwóch wersjach językowych jest w chwili obecnej usługą informacyjno-prezentacyjną ustabilizowaną i akceptowaną przez środowisko zawodowe bibliotekarzy, i nie tylko.

Funkcjonowanie tego periodyku przez względnie długi, bo niemal dziesięcioletni okres, nie byłoby możliwe bez skutecznego finansowego wsparcia kierownictwa Biblioteki Narodowej Słowacji jako instytucji macierzystej. Z ekonomicznego punktu widzenia jest to przedsięwzięcie głęboko deficytowe, podobnie jak każdy inny typ usługi, świadczonej na rzecz szerokich kręgów odbiorców dóbr kultury. Dlatego jest rzeczą zupełnie naturalną, że jest to zauważane przez niektóre krótkowzroczne służby ekonomiczne, które od czasu do czasu proponują cięcie naszych i tak bardzo skromnych kosztów. Na razie dzięki zrozumieniu i wsparciu obecnego kierownictwa udaje się wychodzić z tych starć obronną ręką. Nie można jednak z góry wykluczyć, że w warunkach pogłębiającej się mizerności finansowej kiedyś to nastąpi. Sądzę, że taka sytuacja zmusi do ograniczenia się tylko do wersji online oraz do ponownego rozważenia kwestii honorariów autorskich. Ukończenie wydawania wersji drukowanej, a pozostawienie elektronicznej będzie więc decyzją pozamerytoryczną, narzuconą z zewnątrz. Byłoby to dla mnie osobiście równoznaczne z ciosem dla pozycji instytucji macierzystej i zawodu bibliotekarskiego, zubożeniem samoświadomości i obniżeniem rangi zawodu bibliotekarskiego i samooceny naszego środowiska zawodowego.

Wykorzystane źródła i opracowania

- Zákon o knižniciach č. 183/2000, o doplnení zákona Slovenskej národnej rady č.27/1987 Zb. o štátnej pamiatkovej starostlivosti a o zmene a doplnení zákona č.68/1997 Z.z o Matici slovenskej, dok. elektr. <http://www.zbierka.sk/zz/predpisy/default.aspx?ro=2000&cc=79> [odczyt: 21.04.2009].
- Slovenská národná knižnica v Martine, dok. elektr. <http://www.snk.sk/?o-kniznici> [odczyt: 20.04.2009].
- Zákon č.182 z 12. mája 2000, ktorým sa mení a doplňa zákon č. 212/1997 Z. z. o povinných výtlačkoch periodických publikácií, neperiodických publikácií a rozmnoženín audiovizuálnych, dok. elektr. <http://www.zbierka.sk/zz/predpisy/default.aspx?PredpisID=15265&FileName=00-z182&Rocnik=2000> [odczyt: 20.04.2009].
- Štatistická ročenka SR (2007). Bratislava: Veda, 688 s.
- Wojciechowski, J. (2009, w druku). Zo zahraničnej odbornej literatúry. *Knižnica* 10, nr 4–5, s. 44–48.
- Kilarová, I. (2009, w druku). Analýza vekovej, kvalifikačnej a mzdovej štruktúry pracovníkov knižníc. *Knižnica* 10, nr 4–5, s. 9–35.